

France Bezlaj

FRAN RAMOVŠ

Pogled na njegovo delo

Prav nič težavnega ni, Franu Ramovšu določiti tisto mesto v znanosti, kakršno zasluži po svojem pomenu. Že najmanj petnajst let ga po svetu prištevajo med največje slaviste naše dobe, čeprav njegovo delo še ni zaključeno in dovršen del še ni v tisku dostopen širši javnosti. Vsaka njegova knjiga, vsaka študija je presenetila strokovnjake z natančnostjo in globino opazovanj, a nič manj ni bila zanimiva tudi po metodah, ki jih je avtor uporabljal pri svojih raziskovanjih. Vse življenje je posvetil slovenščini, toda zajel jo je v tako globino in širino, da se nobeno temeljno delo o slavistiki ne bo moglo v bodoče izogniti rezultatom njegovih opazovanj. Marsikaj pa je v njegovem delu važnega tudi za splošno lingvistiko, vsaj po načinu obdelave, ako že ne po izsledkih. Za nas Slovence pa je Ramovš alfa in omega vsega, kar vemo o svojem jeziku. Doslej ni bilo nikogar, ki bi bil tako globoko posvetil v temo jezikovnega razvoja, on pa nam je tako rekoč iz nič ustvaril sintezo.

Treba je najprej pregledati, v kakšnem stanju je bilo raziskovanje slovenščine v dobi okoli prve svetovne vojne, ko je Ramovš šele nastopil svojo pot. Takrat je bila slovenščina še najmanj preiskan slovanski jezik, o njej so šele začenjali slutiti, da bi utegnila pojasniti marsikaj temnega, kar ne bi bilo brez pomena za splošno slavistiko. Temu pa niso bile vzrok samo zunanje težave, da Slovenci nismo imeli svoje univerze in da doma ni bilo prave spodbude za delo. To niso bile bistvene ovire. Saj smo kljub temu dali slavistiki Kopitarja in Miklošiča in posebno veliki zgled tega utemeljitelja primerjalne slavistike je v zadnjih desetletjih preteklega stoletja sprožil pri nas veliko zanimanje za jezik. Mnogo hujša zapreka je bila v snovi sami. Iz skromnih starejših spomenikov z običajnimi filološkimi metodami ni bilo mogoče rekonstruirati posameznih razvojnih faz slovenščine, kakor je bilo to mogoče pri tistih slovanskih jezikih, ki so se lahko ponašali z bogatim srednjeveškim pismenstvom. Pri tem pa je naša današnja izredna dialektična razčlenjenost še bolj otežkočala pogled in, žal, kar prepogosto odvrčala mlade delavce, da bi se lotevali tako zapletenih vprašanj. Naš za Miklošičem najbolj nadarjeni jezikoslovec Vatroslav Oblak je po lepo začetih obravnavah jezika slovenskih protestantskih pisateljev tratil mlade moči po Makedoniji, da je mogel podpreti dokaze, da je zmotna panonska

teorija, po kateri naj bi bila današnja slovenščina neposredni potomec jezika sv. Cirila in Metoda. Na edini stolici za slovenščino, ki je bila takrat na razpolago na univerzi v Gradcu, se je najprej Krek raje ukvarjal z etnologijo in tudi Štreklja, ki je prišel za njim, je najbolj pritegnila narodna pesem. Od drugih delavcev pa se je najdlje pritipal v svoji samostanski celici pater Stanislav Škrabec, ki je skozi desetletja objavljaj svoje jezikovne drobtine na pisanih platnicah skromnega verskega lista Cvetja z vertov sv. Frančiška. Toda tudi ta si ni upal napisati kaj več sintetičnega kakor samo »Nekaj slovenske slovnice za poskušnjo«. Bila je dobra za svoj čas, boljša kakor Štrekljev fragment slovenske historične gramatike, ki se je ohranil v njegovi zapuščini. Že po prvih objavah mladega Ramovša se je pokazalo, da nobeno obel del ni več sodobno. Škrabec je bil samonikel in preprost, a tudi Štrekelj ni bil slab delavec. V njegovih študijah o tujih izposojenkah v slovenščini je mnogo bistrih in ostrih domislic, ki so s časom ceno samo pridobile. Toda v obširni in zamotani problematiki slovenskega jezikovnega razvoja se je čutil brez moči.

Tako se je zgodilo, da smo bili v času, ko so se pri večjih slovanskih narodih že začeli lotevati velikih sintetičnih del, še vedno zamudniki tudi na tem področju. Kolikor bolj se je približevala prva svetovna vojna, toliko bolj je tudi pri nas začelo pojemati zanimanje za jezik in razen nekaj priložnostnih dialektoloških seminarskih nalog in disertacij na graški ter dunajski univerzi ni bilo o našem jeziku napisanega nič bistveno novega. Ramovš se je ob nastopu znašel na obširnem, neobdelanem področju, kjer je manjkalo še večina potrebnih pripravljalnih študij. In ko je v prvem stavku habilitacije Slovenische Studien napovedal slovensko historično gramatiko, se najbrž še ni jasno zavedal vseh težav, katere je moral kasneje premagati.

Res je imel že kot študent za seboj ogromno delo. Sistematično je ekscerpiral protestante, zbiral o počitnicah dialektično gradivo in si kopičil probleme. Kar je bilo ustvarjenega pred njim, ga ni moglo kdo ve kako zaposliti. Bolj izkušenemu in manj drznemu delavcu bi se bilo zdelo, da je pri slovenščini še prezgodaj misliti na sintezo. Pri jeziku vendar ne more veljati olajševalna okolnost, da je pri majhnem narodu tudi manj snovi, katero je treba obdelati. Jezik je živ organizem in za biologa grm ne pomeni nič manjšega kompleksa vprašanj kakor drevo. Ramovševa napoved je bila za tisti čas več kakor drzna in lahko bi trdili, da je bila pri takratnem stanju znanosti še skoro neizvedljiva. Takrat še ni mogel slutiti, v kakšnem tesnem medsebojnem razmerju sta se razvijala slovenski vokalizem in naglas. Šele po svetovni vojni se je slovanska akcentologija prikopala do tiste jasnosti, ki je bila potrebna za rekonstrukcijo slovenskega vokalizma. Na univerzi je Ramovš poslušal še predavanja o naglasnih znamenjih v cerkvenoslovanskih tekstih, za katere je bilo na prvi pogled jasno, da ne morejo imeti nobene zveze z resničnim naglašanjem. Šele kasneje se je Ramovš zavedel, da je to najtežji, osrednji in najzanimivejši problem slovenskega glasovnega in jezikovnega razvoja.

Toda mladi energični delavec je nekako čutil, da prilike za njegov načrt dozorevajo. V zadnjih letih pred svetovno vojno je kriza mladogramatične šole v lingvistikki že prekoračila svoj vrhunec. Znanost devetnajstega stoletja je bila zbrana in razvrščena v obširnih leksikalnih delih. Samo slavistika se je nekoliko zakasnila, kar še danes bridko občutimo. Hkrati pa so se na vseh straneh kazali prvi obrisi novega gledanja na jezik. Takšna obdobja so po navadi silno neplodna v tradicionalni univerzitetni znanosti. Izčrpano je bilo vse, kar se je dalo zanesljivo in varno porabiti za indoevropski genetični princip. Ostalo pa je v jezikih na kupe problemov, ki so terjali drugačnih pogledov na snov in tudi drugačnih posegov vanje. Študent, ki ga je privedla na univerzo zanosna mladostna ljubezen do zapostavljene slovenščine, si je ob prekrasnih germanističnih in romanističnih delih, še zapeljivo novih ob tistem času, lahko kaj kmalu izoblikoval svoj življenjski načrt, razen tega pa ni mogel prezreti tudi vsega, kar je okoli njega nastajalo novega. Vse, kar je slišal in bral, pa je sprejemal skozi prizmo svojih teženj, zato ga ni mogel nihče od njegovih učiteljev vsega potegniti za seboj.

V prvem študijskem letu, ki ga je preživel na Dunaju, sta bila med njegovimi učitelji tudi Meyer-Lübke in Kretschmer. Ta dva sta znala pritegniti po študiju dve leti starejšega Oštirja, da je zapustil Gradec in odšel prav takrat na Dunaj. V prvih, še dokaj nedoločenih obrisih se je takrat začejala oblikovati substratna teorija, za katero je posebno Fick s svojo knjigo o predgrških krajevnih imenih prebudil toliko zanimanja in je avstrijska lingvistika veliko pomenila za njen razvoj. Ramovš je bil že takoj spočetka bleščeč študent tudi v primerjalni lingvistikki, toda iskal je drugih poti. Pri takratnih komparativistih še ni mogel najti tistih pogledov na jezik, ki so se izkazali tvorne za njegove namene. Tudi dunajska slavistika, katero so takrat zastopali Vondrák, Jireček in Rešetar, ga ni mogla zadovoljiti. Naslednje leto je delal Ramovš v Gradcu predvsem pri komparativistu R. Meringerju; tudi njegova smer, najbolj izražena z naslovom časopisa Wörter und Sachen, se tu in tam odsvita v Ramovševem kasnejšem delu. Spomnimo se samo na Ramovšev članek *Der steinerne Himmel bei den Slaven* v Jagičevem Arhivu 1917. leta ter na kasnejše Ramovševo zanimanje za etnografijo. Zadnja izmed njegovih knjižnih publikacij pred vojno je bila priredba Šašljeve zbirke *Narodno blago iz Roža*. Veliko je Ramovš pomagal tudi Maroltu pri njegovih etnografskih objavah.

Mnogo več pobud je našel zunaj šole. V Gradcu se je seznanil z upokojenim romanistom Hugom Schuchardtom, ki je bil takrat že malodane pozabljen ter ga je šele kasneje, ko je bil star že osemdeset let, švicarska idealistična smer v lingvistikki dvignila iz pozabe kot najpomembnejšega predhodnika modernih pogledov na jezik. Schuchardt je bil eden izmed prvih jezikoslovcev, ki je ugotovil zakonitosti glasovnih substitucij, in to je bila metoda, katero so z velikim pridom uporabili v romanistikki pri analizi tipov vulgarne latinščine, iz katerih so se razvili današnji romanski jeziki.

Prav v letih Ramovševega študija je Lessiak dognal veliki pomen prevzetih slovenskih krajevnih imen v Alpah za raziskovanje bavarščine. Ramovš je v tej metodi našel ključ za ugotavljanje glasovnega stanja v najstarejših razvojnih fazah slovenščine, za katere imamo premalo pisanih spomenikov. Zato je ves čas skrbno prebiral ne le strokovno literaturo te vrste, ampak se je že zelo zgodaj zagrizel v študij razvoja germanskih in romanskih narečij, ki meje na slovenščino. Ko je končal študije, je bil že temeljito podkovan tudi na tem področju. Sčasoma je to metodo razvil še globlje. Zaradi pomanjkljivosti historičnih zapisov je bil pogosto prisiljen, da je glasoslovne substitucije sledil iz rodu v rod s pomočjo najverjetnejših fonetičnih kombinacij in se je naslanjal pri tem na drugo besedno gradivo. Posebno v svojih kasnejših polemikah z romanistom Petrom Skokom o romanskih substitucijah v slovenščini in srbohrvaščini se je povzpел do takšne preciznosti, kakršna se je zdela poprej popolnoma nemogoča.

Toda niti za Schuchardta niti za katerega koli drugega njegovega učitelja ne moremo reči, da je na Ramovša odločilno vplival. Za veliki načrt, ki se je oblikoval v njem, je od svojih učiteljev sprejemal le tisto, kar se mu je zdelo primerno, in vse, kar je srečal, je pretehtaval samo s stališča uporabnosti za študij slovenščine. Teorija substitucij ga je privedla do poglobljenega študija fonetike. Čeprav je kasneje nastopil proti Sieversovemu »schallanalitičnemu« načinu obravnavanja Brižinskih spomenikov in Kijeviskih listov, je bil vendarle Sievers tisti, ki mu je v začetku še največ pomagal, da se je pritipal skozi probleme kombinatorične fonetike. Brez tega se mu ne bi bilo nikoli posrečilo, da bi bil tako spretno povezal dialektične reflekse s historičnim razvojem, kakor je to storil v svoji najzrelejši in najvažnejši knjigi, v *Kratki zgodovini slovenskega jezika*.

Ni pa samo veliko delal, ampak je pri tem tudi ogromno bral. Posebno francoska lingvistična šola z Meilletom na čelu ga je utrjevala v prepričanju, da more biti samo široko razgledan lingvist kos neštetim lingvističnim problemom. Ker se je sproti stalno zanimal za vse, kar se je pojavilo novega in važnega v primerjalnem jezikoslovju, v romanistiki in germanistiki ter celo v glotologiji, je skoro popolnoma nemogoče ugotoviti, kdaj in kako so se oblikovali njegovi pogledi in nazori o jeziku. Kakor pravi sam, mu je bil po pojmovanju še najbližji Bartoli, bojevnik neolingvistične šole v Italiji. Toda tudi med Bartolijem in Ramovšem je razlika in razen idejnega sorodstva ne bo nihče našel med obema globlje skupnosti. Ko je Ramovšu kmalu po koncu svetovne vojne prišla v roke znana de Saussurova knjiga *Cours de linguistique générale*, mejnik med dvema dobama, je bil Ramovš v jedru že toliko dograjen, da mu pogledov na jezik ni bilo treba več bistveno izpreminjati.

Nekoliko odmaknjenosti med vojsko najbrž ni škodovalo njegovim načrtom, dozorel pa je v tistih letih v človeka. Sredi vojnih grozot je vendarle vedno znova srečeval tudi primere najplemenitejše humanosti in vse to je globlje oblikovalo njegov

odnos do naroda, kakor bi to zmogla katera koli znanstvena struja. Saj ga kasneje ni čakalo samo kabinetno delo, ampak tudi neprestana borba. Brez teh silnih vtisov iz mladosti bi bila morda le kdaj popustila njegova vera v človeka in narod, očiščena vse sentimentalnosti in podedovane navlake, pretopljena v neizčrpno življenjsko dobroto ter prečiščen humanizem, ki ga je vodil skozi desetletja naporov in kriz.

Njegove prve razprave, priobčene v medvojnih številkah Jagičevega Archiva, kažejo že vse značilne kvalitete bodočega velikega delavca. V habilitacijskem spisu *Slovenische Studien* je pod enotnimi vidiki obdelal najmlajši splošno slovenski glasoslovni pojav, moderno vokalno redukcijo. Čeprav so se vsi avtorji, ki so že prej pisali o slovenščini, v večji ali manjši meri ukvarjali s tem problemom, se je šele v Ramovševi osvetlitvi izoblikoval v enoten pojem. Iz medsebojnih kombinacij dialektičnega stanja in načina pisave pri starejših avtorjih je rekonstruiral posamezne stopnje razvoja celotnega pojava in zajel vse posebnosti, porojene iz iste tendence v jeziku. Njegov tanki prirojeni posluš in temeljita fonetična izobrazba pa sta mu omogočila, da je že v tem prvem, začetnem delu uredil še dokaj nejasne pojme prejšnjih avtorjev o kvaliteti slovenskih vokalov in o akcentuaciji v posameznih narečjih. Franc Levstik, ki je prepustil svoje gradivo Brandtu za prvo študijo o slovanskem naglasu, in Matija Valjavec, ki je v osemdesetih letih preteklega stoletja objavil obširni popis slovenskega naglašanja v Radu zagrebške Akademije, sta se pogosto motila in tako je Ramovševa habilitacija tudi od te plati prvo zanesljivo gradivo. Njegov spis je zbudil zasluženo pozornost pri strokovnjakih.

Čeprav je bil najmlajši v učnem osebju nove slovenske univerze, je vendar že takoj spočetka prevzel pomembno mesto. Kot tajnik komisije za ustanovitev univerze si je prizadeval, da bi spravil v Ljubljano najboljše delavce. Treba je bilo šele ustvarjati tisto neizogibno delovno okolje, brez katerega je uspešen razvoj nemogoč. Zanimarjene nacionalne vede so morale vsaj v prvem rodu postati jedro vsega znanstvenega ustvarjanja pri nas in slavistika je bila med njimi najvažnejša. Tukaj so zmagali nazori mladih, ki so izvedli tudi smotrno delitev dela. Ljubljanska univerza je bila med prvimi v slovanskem svetu, ki je ostro ločila med jezikom in literarno zgodovino.

Toda čeprav so se znašli takrat ob začetku v Ljubljani resnični izbranci, je bil Ramovš med njimi vendarle osamel. Njegovo področje je bilo obsežnejše, bolj zapleteno, komaj začeto in lotiti se ga je moral popolnoma sam. Stari delavci, kakor Pintar in Škrabec, so pomrli drug za drugim. Mlajših ni bilo ali pa je Ramovšev nastop tako ohromil njihove načrte, da so se raje umaknili. Anton Breznik se je lotil predvsem praktičnega vzgojnega programa, problemov našega knjižnega jezika in besednega zaklada. Tako širokemu konceptu, kakor je bil Ramovšev, ni bil kos. Sodelovala sta z Ramovšem samo pri Pravopisu 1935. Ako poleg njega omenim še Koštišala, ki je včasih objavljajal drobne etimološke doneske, je z njim izčrpano

število domačih slovenistov po prvi svetovni vojni. Pri tem pa Ramovš ni nikoli ljubosumno odklanjal sodelavcev, ker se je dobro zavedal, kako nujno so potrebni. O tem bi vedeli največ povedati tuji slavisti, ki so prihajali k nam iskat snovi za svoje objave. Ramovš jim je vedno dajal na razpolago vse svoje objavljeno in neobjavljeno gradivo. Še več, marsikdaj je tudi finančno omogočil njihovo bivanje pri nas, samo da bi našli, kar bi moglo poglobiti poznanje našega jezika. Pa tudi vsak njegov učenec, ki je pokazal globlje zanimanje za jezik, je bil deležen njegove vsestranske pomoči; ako pri delu ni znal naprej, ako je zašel v finančne težave, skratka pri vseh malenkostih, ki bi utegnile ogrozati delavca ali delo, je bil Ramovš tisti, ki je vse uredil in izgladil.

Bistvenim problemom, ki so Ramovša najbolj vznemirjali, se seveda ni približal nobeden izmed tujih slavistov in Ramovševih učencev. Prav nič ne podcenjujemo slovenistične aktivnosti simpatičnega Tesnière, ki ni bil samo propagator, ampak se je s svojo široko zasnovano študijo o slovenskem dualu in z razpravami o naši izreki in naglašanju uvrstil med najpomembnejše sloveniste. Drugi so nepreiskano slovenščino porabili največkrat samo kot odskočno desko za svojo kariero. Ramovševi domači učenci pa so se le redko povzpeli nad prvo razpravo, ki je zrastle iz njegove pobude. Kolikor bolj je napredovalo Ramovševo delo, toliko jasneje se je kazalo, da je v sebi zaključen sistem, poleg katerega bi komaj moglo na istem področju nastati kaj enako močnega, kar ne bi neposredno zrastle iz njegovega vpliva.

Težko je reči, kaj je bilo na Ramovšu najbolj presenetljivo. Ali podjetna drznost, s katero si je nalagal vedno nova bremena, ali lahkotnost, s katero je reševal problem za problemom. Prvi dve leti ljubljanske univerze je predaval ne le slovensko historično slovnico in splošno fonetiko, ampak tudi primerjalno jezikoslovje. To panogo je potem prepustil Oštirju, ko je ta prišel v Ljubljano, toda kljub obsežni delavnosti je utegnil poseči v področje komparativistike (Sorodstvo sti. *sama* »Sommer, Halb-jahr« v ČJKZ II, 1920). Hkrati pa je v prvih petih letih po vojni objavil polovico vseh razprav, člankov in kritik, kar jih obsega njegova dosedanja bibliografija. Tudi prvo knjigo slovenske historične gramatike, Konzonantizem, je pripravil za tisk v neverjetno kratkem času. Pri tem pa ne smemo pozabiti na njegova predavanja na univerzi, ki so bila vedno bistveni del vseh njegovih prizadevanj. Takoj skraja je začel podajati svojim učencem strnjene sintetične poglede na razvoj jezika. Svoja predavanja je razdelil na cikle, kolikor delov naj bi imela razen sintakse, ki organsko ni bila tako ozko povezana z glasoslovno problematiko, njegova napovedana Historična gramatika. Medtem ko so najboljši izmed novih profesorjev za nacionalne vede, kakor Kidrič in Prijatelj, šele polagoma kamen za kamnom zbirali gradivo za sintetično stavbo, katere niso več utegnili v celoti uresničiti, jo je deset let mlajši Ramovš zidal kar sproti. Njegovo delo je rastle spontano, v širokih zasnovah. Kdor bi hotel v podrobnosti zasledovati Ramovševo rast, se ne bi smel zadovoljiti samo

s tem, kar je Ramovš objavljaj, ampak bi si moral iz najrazličnejših študentovskih zapiskov in skript skrbno rekonstruirati posamezna obdobja njegovih predavanj, preden bi dobil pravo, zaključeno sliko. Njegova predavanja so bila vedno prav tako dognana kakor njegove razprave. Vsako zase je bilo arhitektonska celota in ob izsledkih drugih ni pozabil povedati in z dokazi podpreti svoje mnenje.

Njegov način dela bi bil popolnoma nemogoč, ako ne bi imel neprestano pred očmi jezika kot celote. Vedno se je lahko zanesel na izredne zmožnosti svojega spomina, potreboval je kar se dá malo zapiskov, s suvereno gotovostjo je operiral brez listkov in citatov. Takšna izredna potencia je morala imeti seveda tudi svoje slabe strani. Njegovi študentje so res lahko odhajali z univerze s solidnim in bogatim poznanjem jezikovnega razvoja, toda seminar, ki je duša študija, se pri njim nikoli ni mogel prav razviti. Kmalu je postalo pravilo, da je Ramovš med svojimi seminar-skimi urami govoril izključno sam. Študij jezika je postajal nekam podrejen v primeri z literarno zgodovino. Čeprav je bil vedno užitek poslušati Ramovševa predavanja, se je ob njegovi razgledanosti in znanju le redkokdo upal lotiti jezika.

Ramovš ni oblikoval bistveno novih metod. Takšni učitelji imajo po navadi največ učencev. Pri vseh različnih panogah in metodah v jezikoslovju je iskal sredstev, ki bi mu pomagala uresničiti njegov načrt. Slovenščina je bila trd oreh, ki se je vztrajno upiral. Po eni sami poti se ni dalo priti stvari do živega. S filološkim razborom spomenikov se ni dalo priti daleč. Analiza jezika protestantov je zadostovala samo za novejša razvojna obdobja. Za starejši razvoj pa niso bile dovolj niti komparacije s paralelnim oblikovanjem drugih slovanskih jezikov, niti študij glasovnih substitucij ali prvi zarodki fonetične tipologije poleg mrzličnega iskanja v današnji dialektični razčlenjenosti jezika. Sama po sebi nobena metoda ni mogla privedi do pravih rezultatov in pojasniti vseh nasprotij, ki so se javljala v svojstvenem razvoju slovenskega vokalizma. Prva stopnja Ramovševe delavnosti je bila vendarle še bolj opisna. Sorazmerna konservativnost slovenskega konzonantizma ni povzročala večjih težkoč, zato ga je tudi Ramovš prvega obdelal. Dokončal ga je že leta 1922, toda tisk se je zaradi slabo opremljene tiskarne vlekel skoro dve leti. Vendar pa se je Ramovš tudi kasneje še vračal k problemom konzonantizma. Tako je ostal nerešen problem palatalizacijskih refleksov v slovenščini v dobi naselitve. Pisala sta o tem poleg Oštirja in Skoka kasneje tudi Lessiakova učenca Schwarz in Kranzmeyer, sedaj po vojni v novi smeri tudi Ekblom, toda še vedno ni do kraja pojasnjen. Ramovš je dodatno v Južnoslovanskem filologu VI, 1927 poglobil svoje prejšnje mnenje, toda iz skromnega gradiva, ki ga imamo na razpolago, je težko rekonstruirati nedvomno sliko nekdanjega stanja.

Z ostalimi deli Historične gramatike se pa Ramovšu ni več tako mudilo. Postal je previdnejši in je odlašal s tiskom tudi tistih poglavij, pri katerih se je že v prvem zaletu močno približal definitivni obdelavi. Cim bolj se je poglobljaj v študij

slovenskih dialektov, tem bolj so se mu zamotavali posamezni problemi. Ni se zadovoljil s tem, da bi bil ugotovil samo današnje stanje. Zavedal se je, da mora dialektično gradivo skrivati v sebi mnogo važnih migljajev za pojasnilo starejših razvojnih obdobij. To je bila najtrša naloga, katere dolgo ni mogel rešiti. Sam pripoveduje, kako je taval v vedno večji temi, ko je od vasi do vasi zapisoval glasovne reflekse v narečjih in si jih nizal v tabele. Kar si je zgradil, se mu je sproti podiralo. Ni in ni se mu posrečilo, da bi bil našel vodilne razvojne niti skozi kaos nasprotujočih si dejstev. Že se ga je lotevalo malodušje. Toda nekoč se mu je vendar zasvitalo. Zaslutil je, kako se vse preliva med seboj, refleksi vokalov in naglas, hkrati pa tudi, kako se iz današnjega stanja v narečjih luščijo verjetne starejše razvojne tendence.

To je bilo drugo obdobje v njegovem razvoju. Brez rezko opazljivega prehoda se je njegovo zanimanje vedno bolj zgoščalo okoli vokalizma in naglasa. V tem času se je začel bolj poredkoma oglašati v revijah. Dozorevale pa so v tem času njegove najboljše knjige, katere je začel objavljati po svojem štiridesetem letu. Oglasil se je samo še, kadar je bil izzvan v polemiko ali kadar se ni mogel ogniti sodelovanju v tem ali drugem jubilejnem zborniku.

Najprej je dokončal Dialektološko karto slovenskega jezika. Ta ni samo slučajno izšla prav takrat, ko je nesrečna vladna politika v bivši Jugoslaviji po vzorcu češko-slovaške državne ideje hotela jezikovno unificirati državo. Ramovševa knjiga in Prijateljeva razprava Borba za individualnost slovenskega jezika sta bili prekrasen odgovor temu ponesrečenemu prizadevanju, ki je tako poglobilo notranja nasprotja v državi. Ta Ramovševa knjiga je bila prva klasifikacija slovenskih narečij, ki ni več potrebovala popravkov. Pokazal je v njej, kako se v silni dialektični razčlenjenosti slovenščine kažejo enotne razvojne smernice, zaradi katerih moramo nujno računati z jezikovno kompaktnim ozemljem. Šel je po sledeh naselitve, ugotovil najstarejša jedra, iz katerih se je širila kasnejša kolonizacija; vse to se danes sledi v jeziku. Štiri leta kasneje so izšli Dialekti, sedmi del Historične gramatike. Zanj si je Ramovš izbral ustaljeno metodo jezikovne karakteristike, toda prekoračil je ta okvir, kjer se je le dalo, opozarjal na notranje migracije, o katerih manjkajo pisani viri, in podal hkrati nekakšno socialno zgodovino jezika v duhu neolingvistične šole.

Višek Ramovševe ustvarjalne moči pa pomeni Kratka zgodovina slovenskega jezika, ki je izšla naglo za Dialekti. Ta knjiga je odklbn od njegovega prvotnega koncepta, je pa zanj najbolj značilna od vsega, kar je kdaj napisal. Takšna kombinatorična zmožnost, kakršno je pokazal v tem delu, skoroda nima primere v zgodovini slavistike. Res bi v romanistiki pri Meyer-Lübkeju našli nekakšno zunanjo paralelo takšnega načina obdelave snovi, toda Ramovš je vendarle zajel mnogo globlje. Pri njem se v harmonično celoto preliva staro in novo v lingvistiki. V zgoščenih, strnjenih potezah riše samostojni razvoj slovenščine od najstarejših časov do

današnjih narečij. Z natančnimi fonetičnimi analizami sledi razvoj posameznih glasov iz roda v rod, vse regularne dialektične spremembe so našle v tem delu svojo smiselno povezavo s celotnim razvojem, prav tako pa tudi svojo relativno kronologijo nastanka. Domačim in tujim poznavalcem je bilo takoj ob izidu knjige jasno, da se do takšne sinteze še ni povzpел noben slovanski jezik. Presenetila pa ni ta knjiga samo z izsledki, ampak morda še bolj po metodi. Že prej je Ramovš v svojih razpravah podajal nenavadno natančne analize nekdanjega izgovora, spomnimo se samo na njegovo obravnavanje izgovora slovanskega *ě*. V tej knjigi pa se ni zadovoljil z rekonstrukcijami fonetične vrednosti določenega glasu v določenem razvojnem obdobju, ampak je z dokazi zasledoval celotno linijo vsakega glasu in ugotovil, kako in pod kakšnimi pogoji se je izgovor spreminjal. Pokazal je, kakšna naj bo historična dialektologija. Moderna lingvistika je to zahtevo suponorala, izvršil je pa v celoti še ni nobeden pred njim.

Čeprav je bila knjiga napisana v enem dihu na počitnicah, je bila vendar do nje dolga razvojna pot. Klasični vzorec Historične gramatike je postajal zanj pretesen. Moderna prizadevanja v lingvistiki so prinašala marsikaj pozitivnega, kar pa se je, žal, v delu epigonov, ki so hiteli razvijati nove samostojne specializacije, največkrat izpremenilo v reven, gostobeseden balast. Ramovš je bil eden tistih redkih, ki so znali v dejanjih povezati klasično izročilo z novimi prizadevanji, ali bolje z vsem, kar je v njih spoznal vrednega. V tem je jedro njegovega pomena kot lingvista svetovnega formata, čeprav je vse svoje življenje posvetil samo slovenščini, segel v splošno slavistiko samo tam, kjer je bilo to za rekonstrukcijo slovenščine nujno potrebno in naredil v komparativno lingvistiko samo osamljen ekskurz. Žal je današnji položaj v slavistiki takšen, da drug za drugim odmirajo delavci, ki so znali ceniti Ramovševa prizadevanja, najde pa se v svetu še marsikdo, ki se ne bo bal priznati, koliko novih pobud je našel pri Ramovšu, ko je segel po njem, čeprav mu ni bilo neposredno mar jezika malega naroda na jugu Evrope. Kajti s Kratko zgodovino slovenskega jezika se je uvrstil Ramovš med tiste lingviste, ki kažejo smer bodočemu razvoju celotne znanstvene panoge.

V tem sorazmerno kratkem času, ko so nastale druga za drugo omenjene tri knjige, je Ramovš izdal skupaj z zgodovinarjem Kosom tudi Brižinske spomenike, skupaj z Breznikom Slovenski pravopis in tudi priredil Šašljevo etnografsko zbirko za tisk. Takrat smo pričakovali, da bodo ob tej silni delavnosti sledili kmalu tudi ostali deli Historične gramatike in morda tudi napovedani drugi del Kratke zgodovine, čeprav si nismo mogli niti približno predstaviti, kakšen naj bi bil. Toda usoda je hotela drugače. Zgodilo se je, da je Ramovš na vrhu svojega razvoja nenadoma obmolnil. Najprej ga je od dela odtrgala ustanovitev Slovenske akademije znanosti. Ramovš je ves čas veliko delal tudi kot organizator. Po prvi svetovni vojni je postal tajnik Znanstvenega društva za humanistične vede, ki je bilo predhodnik

akademije. Uredil je vse njegove publikacije, hkrati pa je bil tudi sourednik Časopisa za slovenski jezik, književnost in zgodovino, dokler zaradi finančne krize ni prenehal izhajati. Sodeloval je tudi pri redakciji Južnoslovenskega filologa. Njegove organizatorske zmožnosti so se izkazale posebno v letih naraščajoče gospodarske krize. Navsezadnje je bil vedno on tisti, ki je prevzel na svoja ramena vsa trkanja in dostikrat tudi ponižanja, ki so bila potrebna, da je to ali ono znanstveno delo le izšlo ali da je nova institucija mogla zadihati. Bil je duša desetletnega boja za akademijo in, ko se je načrt nazadnje le začel uresničevati, je bilo treba tudi pripraviti možnosti za njeno delovanje. Pripravljanje statutom in vse drugo delo za akademijo je zahtevalo mnogo časa, zato se dolgo ni oglasil.

Bili so pa za njegov molk tudi drugi, bolj osebni razlogi. Veliko se je boril za druge, zase se mu pa ni zdelo vredno. Za človeka, ki je toliko svojega poleta posvetil organiziranju slovenskega znanstvenega tiska, je bilo popolnoma nemogoče, da bi bil prosjačil, ko so vsepovsod omejevali kreditne možnosti. Imel je dovolj slovesa, da bi bil svoje knjige objavljaj tudi v inozemstvu, vsaka slavistična institucija bi jih bila z veseljem prevzela. Tega pa nikakor ni hotel. Ni šlo samo za njegovo Historično gramatiko, poleg nje je bilo še veliko drugih načrtov, ki so morali zaspiti. Našli so se takrat ljudje, ki so omogočili izid Slovenskega pravopisa, zastonj pa se je trudil, da bi bil začel delo za lingvistični atlas, za dialektično krestomatijo ali za etimološki slovar. Nekoč se mu je že posrečilo, da je pridobil za svoj načrt lingvističnega atlasa nekdanje društvo županov. Z neverjetno naglico je takrat Ramovš pripravil obsežen nadrobni načrt za zbiranje gradiva in izvedbo dela, toda kakor vse drugo takrat, je zaspalo tudi to. Vedno hujše splošno mrtvilo je hromilo tudi njegove moči. Vse, kar si je lepega zamislila prva generacija znanstvenikov na ljubljanski univerzi o svobodnem razvoju slovenske kulture, je vedno bolj hiralo in propadalo pod težo razmer. Nato pa se je naglo bližala nova vojna, sledila je italijanska in kasneje nemška okupacija, ki je za vrsto let prekrizala vse načrte. V tem času je dalo dovolj dela, da se je ohranilo vsaj tisto, kar se je dalo rešiti.

Ves čas trajanja vojne je objavil samo v prvi knjigi Letopisa AZU svoj načrt slovenskega etimološkega slovarja, kjer je hkrati podal tudi nekaj strani zgledov, kako si to delo predstavlja. Od prvih slovarskih doneskov iz Trubarjevih del, s katerimi je še v svojih študentovskih letih začel svoje znanstveno publiciranje, se je v njegovih razpravah in v Historični gramatiki nabralo že toliko leksikalnega gradiva, da je bil tudi na tem področju že upravičen misliti na celotno sintezo slovenskega besednega zaklada. Toda od prvih načrtov do uresničitve je dolga pot in med vojno se seveda ni dalo misliti na sistematično zbiranje.

Takoj ob koncu vojne pa je tudi on prispeval svoj delež k našim težnjam za pravično ureditev državne meje (The national frontier between Slovenia and Italy, 1945). Kljub silni vojni opustošenosti pa so se pri nas kmalu našla sredstva, da se

je Ramovš lotil programa, katerega pred vojno ni mogel uresničiti. V okviru Akademije je organiziral Inštitut za slovenski jezik, zbral okoli sebe nekaj izvežbanih delavcev in začelo se je sistematično zbiranje. (Več o tem glej zadaj v življenjepisu.) Čeprav je Ramovš do letos tako malo objavljaj, je vendarle tudi v tem obdobju organiziranja opravil veliko delo, katerega rezultate bo pokazala bodočnost. Najmanj en rod slovenistov bo potreben samo za uresničenje njegovih načrtov, da bodo spodobno zaključili tisto, česar ni utegnil opraviti sam.

Inštitut za slovenski jezik je sprejel v svoj program tudi popolno izdajo njegove Historične gramatike. Razen sintakse, katere se do sedaj še ni lotil, bo v tem okviru mogla biti v celoti pripravljena. Sintaksa, kakor se je razvijala v zadnjih desetletjih, se je temu izrazitemu glasoslovcu dozdevala preveč shematična. Trdil je, da je Zubatý edini pravi sintaktik v slavistiki. Toda ta zanimivi češki delavec ni napisal nikake sintakse, ampak samo nekaj svojih misli o njej. Trideset let je molčal, šele potem, ko je odšel v pokoj, je začel objavljati svoje drobne doneske, v katerih mu je iz vsake besede zraslo kup vprašanj. Za sintakso, kakor si jo je zamislil Ramovš, naše poznanje jezika še ni dozorelo in zato je čutil, da še ni prišel čas za njeno obravnavanje. Čutil je, da bi kvarila harmonično zaključenost njegovega dela. Ne smejo pa ostati fragment njegova še neobjavljena poglavja Historične gramatike, tega za slovenistiko in slavistiko nepogrešljivega dela. Hhrati pa nastaja tudi drugi del Kratke zgodovine in vsi želimo, da bi srečno in brez motenj usode dokončal vsaj te svoje načrte, ako ne tudi še kaj drugega. Šele potem, ko bo njegovo delo v celoti dostopno svetu, ga bo mogoče oceniti, kakor zasluži, in šele potem se bomo v polni meri zavedeli, kaj pomeni za slovensko kulturo Fran Ramovš.

*

Fran Ramovš naquit le 14 septembre 1890 à Ljubljana où il accomplit ses études secondaires classiques en 1910. Entre 1910 et 1914, il fit des études brillantes aux universités de Vienne et de Gratz où il acquit des connaissances profondes en linguistique comparée et philologies slave, germanique et romane. Il se proposa dès le début de consacrer tout son savoir aux recherches sur la langue slovène pour lui créer des ouvrages linguistiques fondamentaux. Ayant obtenu, en 1914, le titre de docteur ès lettres, il livra à la presse, la même année, sa thèse d'habilitation en vue d'une chaire de philologie slave. La guerre en empêcha la publication et ce ne fut qu'en 1917 qu'il réussit à soutenir sa thèse et à obtenir l'habilitation. Après la guerre, il obtint la chaire de langue slovène à l'Université de Ljubljana.

Le Professeur Ramovš considérait que son premier devoir était de donner aux Slovènes et aux slavissants une *grammaire historique* de la langue slovène. Il fallait commencer par le commencement: rassembler les matériaux en puisant dans les documents et dans les dialectes, et créer des méthodes pour pénétrer dans les époques dont il ne reste pas de monuments écrits. M. Ramovš ne perdait jamais de vue le complexe entier des problèmes. C'était dans ses cours à l'Université que son œuvre allait mûrissant, bien que ses diverses parties ne croissaient pas à un rythme égal. La première, le «*Consonnantisme*», fut publiée en 1924. Le vocalisme présentait bien des difficultés d'accentuation qu'il ne surmonta que vers 1930. C'est alors qu'il arriva à une classification claire de la diversité des dialectes slovènes à base d'un

abondant matériel linguistique, des faits historiques et de la structure géographique. Le résultat en sont *La Carte dialectologique* (1931) et, un peu plus tard, la classification systématique et la caractéristique des dialectes slovènes publiées dans le tome VII de sa *Grammaire historique* (*Les Dialectes*, 1935). Le *Précis de l'histoire de la langue slovène* (1936) cependant marque l'apogée de la perfection et de la clarté méthodique des œuvres qu'il a publiées jusqu'aujourd'hui. Le *Précis* fut écrit d'un seul trait et représente les résultats d'une dizaine d'années de recherches infatigables sur l'évolution du vocalisme slovène et sur notre passé linguistique, pauvre en documents écrits.

La publication de grands ouvrages s'est arrêtée à cause de nouvelles tâches d'organisation de l'activité scientifique slovène dont il assumait une large part. Il participa à l'organisation de l'*Académie slovène des sciences et des arts* qui commença sa vie en 1938. Depuis, ses meilleures forces lui ont été consacrées. Il fut parmi ses premiers membres, y dirigea la section d'histoire et de philologie, fut son *secrétaire général* depuis 1942 jusqu'à 1950 lorsqu'il est devenu son *président*. En même temps, il dirige l'*Institut de la langue slovène* où il organisa des travaux immenses qui dépasseront les forces de toute une génération, et dont la réalisation ne serait possible sans les bases jetées par ses efforts personnels. C'est de là que doivent sortir les œuvres fondamentales de la philologie slovène: 1. le dictionnaire d'orthographe et d'orthoépique; 2. le dictionnaire de la langue slovène littéraire; 3. la grammaire descriptive de la langue slovène littéraire; 4. la grammaire historique de la langue slovène; 5. le dictionnaire historique et étymologique; 6. le dictionnaire historique onomastique; 7. le dictionnaire historique topographique; 8. l'atlas linguistique; 9. un recueil de textes dialectaux; 10. un recueil de textes historiques; 11. les archives phonographiques des dialectes slovènes. La plupart de ces ouvrages sont déjà sur le chantier. Le dictionnaire d'orthographe et d'orthoépique, rédigé sous la direction du Professeur Ramovš, vient d'être publié (1950). Les matériaux pour les divers dictionnaires s'accumulent; M. Ramovš lui-même prépare un tome nouveau de sa *Grammaire historique* (vocalisme); les travaux préparatoires pour la grammaire descriptive sont déjà commencés. M. Ramovš a élaboré un plan détaillé des travaux préliminaires pour l'atlas linguistique (réseau des localités et liste des formes et des mots figurant sur le questionnaire).

A deux reprises, le Professeur Ramovš fut invité aux grandes universités étrangères: en 1923, on lui offrit la chaire de philologie slave à l'Université de Vienne, illustrée par ses compatriotes J. Kopitar, Fr. Miklošič et V. Jagić, et en 1927, l'Université de Prague lui proposa de succéder au Professeur Pastrnek. Il préféra cependant à sa gloire personnelle la jeune Université de Ljubljana et la tâche qu'il s'était imposée, étant d'avis que la philologie slave ne pouvait être mieux servie que par l'étude approfondie de diverses langues slaves. Miklošič, en son temps, a créé les bases scientifiques de la philologie slave en servant ainsi toutes les langues slaves et tous les linguistes; de nos jours, les grands slavistes travaillent à la même tâche en approfondissant leurs champs de travail particuliers et collaborant ainsi à la grande synthèse future de la philologie slave. Bien que les Slovènes ne soient, par leur nombre, qu'une partie très petite de la grande famille des nations slaves, leur langue est, par certains côtés, très importante, et le Professeur Ramovš s'est classé, par ses travaux sur cette langue, parmi les slavistes contemporains les plus grands et les plus en vue.